
HELI YRJÄNÄINEN

"EI AINOASTAAN TILASTOJA JA TU- LOKSIA"

Tässä artikkelissa, joka on jatketta Urheiluhistoriallisen seuran vuosikirjassa 1/1994 julkaistulle kirjoitukselle *"Ajasta ikuisuuteen"* (s.198–205) Suomen Urheilumuseon, -kirjaston ja arkiston toiminnasta, tarkastellaan urheiluarkistojen asiakirja-aineiston monipuolisuutta ja aihepiirien rikkautta.

Suomen Urheilumuseosäätiön esitteessä Urheiluarkiston kokoelmia luonnehditaan seuraavasti:

"Kilometri asiakirjatietoa - Urheilun keskusjärjestöt, piirit, lajiliitot, seurat, urheilujohtajat ja muut urheilun parissa liikkuneet miehet ja naiset ovat tuottaneet ja säilyttäneet jälkipolville 1870-luvulta lähtien hyllykilometrin verran asiakirjoja, urheiluaiheisia tutkimuksia, käsikirjoituksia, valokuvia ja Suomessa järjestettyjen arvokilpailujen aineistoa".

Esite antaa yleisluontoisen kuvan asiakirjatyypeistä, ei niiden sisällöllisestä rikkaudesta.

Pääsääntöisesti Urheiluarkiston aineistot jakaantuvat järjestö- ja henkilöarkistoihin. Hierarkkisesti järjestöarkistot käsittävät urheilun keskusjärjestöt, lajiliitot, piiri- ja aluejärjestöt ja urheiluseurat. Järjestökohtaisesti kootaan mahdollisimman kattavasti talteen pöytäkirjat, toimintakertomukset, kirjeenvaihto, juhlat ja tapahtumat, järjestön omat painatteet, järjestölehdet (painetut ja käsinlaaditut), kalenterit, vuosikirjat, julisteet, valokuvat, kartat ja piirustukset, tutkimukset, kilpailuohjelmat, järjestelymateriaalit ja tulokset. Viimeksi mainitut

vievät joidenkin lajien osalta joskus kohtuuttomalta tuntuvan määrän hyllytilaa. Lisäksi eräiden, etenkin pelilajien alempien sarjojen tulokset, eivät kenties ole kaikkein keskeisintä tutkimusaineistoa edes ns. tilastonikkareille. Kuitenkin painetuissa julkaisuissa (lehdissä ja vuosikirjoissa) tulostiedot ovat usein puutteellisia ja virheitä esiintyy. Tämän vuoksi arkistoitua tulost materiaalia on toistaiseksi hävitetty tai palautettu järjestöjen säilytettäväksi hyvin varovaisesti. Edellä mainittujen aineistojen lisäksi arkistoissa on paljon muutakin järjestön "elämäankaarta" kuvaavaa materiaalia.

Henkilöarkistoihin sisältyy kirjeenvaihto, lähetetyt ja saapuneet kirjeet ja asiakirjat, päivä- ja muistikirjat, toiminnan mukaan syntyneet asiakirjaryhmät, valokuvat, lehtileikekokoelmat ja muu biografinen aineisto. Henkilöarkistot ovat pääsääntöisesti urheilujohtajien, toimittajien, tutkijoiden ja urheilijoiden arkistokokonaisuuksia.

ARKISTON KÄYTTÄJÄT JA TUTKIMUSAIHEET

Urheiluarkiston vuosittaiset kävijäkerrat ovat tällä vuosikymmenellä vaihdelleet 200–300 välillä. Erillisiä tutkijoita on noin sata. Tilastoon lasketaan vain asiakirjoja tilaavat asiakkaat, ei esimerkiksi arkistoon tutustuneita vierailijaryhmiä. Puhelimitse suoritettujen tiedonhakujen määrä on etenkin kuluneena vuonna lisääntynyt. Myös nämä lasketaan kävijämääriin. Lukuja on pidettävä tyydyttävänä, kun vertailukohteeksi otetaan muut valtionapua saavat yksityisluontoiset keskusarkistot: Työväen ja Kansan Arkisto, muut poliittisten puolueiden arkistot, Suomalaisen Kirjallisuuden seuran ja Svenska litteratursällskapetin arkistot, Elinkeinoelämän Keskusarkisto, Toimihenkilöarkisto- ja SAK:n arkisto, jotka yhtä lukuunottamatta kaikki ovat urheiluarkistoa iältään vanhempia ja asiakaskuntansa jo vakiinnuttaneita arkistoja.

Urheiluarkiston käyttäjät jakaantuvat kahteen pääryhmään: opinnäytteiden tai järjestöhistoriikkien laatijoihin ja järjestöjen toimihenkilöihin. Viime vuosina on myös paikallishistorioiden tekijät ilahduttavasti kysyneet tietoja alueensa urheiluseuroista ja urheilijoista. Usein paikkakunnilta ei löydy asianomaisten seurojen asiakirjoja, jolloin urheiluarkistoon ja osin -kirjastoon lahjoitetut seurahistoriikit ja muut hajatiedotkin ovat kirjoittajille suureksi hyödyksi. Erityisesti käyttöä on ollut Kansan ja Työväen Arkiston vuosina 1991–93 lahjoittamilla

seuramateriaaleilla. Molemmissa arkistoissa pidettiin vielä 1940–60-luvulla leikearkistoa työväenjärjestöjen vuosijuhlista ja Työväen Arkistossa on kerätty jopa vuosikokouksistakin lehtileikkeitä, jotka nyt ovat Urheiluarkistossa käytettävissä. Vuosijuhlien lehtileikkeisiin on usein kirjattu lyhyt historiikki seuran alkuajoista lähtien. Myös järjestöjen toimihenkilöt ovat hyödyntäneet tätä aineistoa kadonneiden arkistojensa tilalla.

Huolella on myös talletettu yksittäinenkin toimintakertomus, vuosijuhlaohjelma tai muu asiakirja. Tiedot seuroittain on siirretty Urheiluarkiston atk-rekisteriin. Samalla on yhdistetty aiemmin fyysisesti eri laitoksissa sijainneita hajatietoja samaan arkistoyksikköön eli Kansan ja Työväen Arkiston tiloissa olleet yksittäiset saman järjestön paperit on saatu yhdeksi kokonaisuudeksi. Aiemmin tutkija on joutunut pahimmassa tapauksessa muutamien asiakirjojen vuoksi käymään Urheiluarkiston lisäksi vielä sekä Työväen että Kansan Arkistossa.

Järjestöjen toimihenkilöt hakevat lähinnä omien järjestöjensä arkistoista tietoa järjestöpäätöksistä, toimihenkilöistä ja urheilijoista, tuloksista ja kilpailujen järjestelyistä, sekä kotimaisista että kansainvälisistä sidosryhmistä.

Edellä mainittujen lisäksi arkistoja ovat käyttäneet mm. urastaan, suorituksistaan ja lajistaan kiinnostuneet urheilijat, valmentajat, toimittajat, laji-, huippu-, kilpa-, nuoriso- ja kuntourheilututkijat, tilastonikkarit ja tietokilpailujen vedonlyöjät, urheiluhallinnon virkamiehet, rakennustaiteen tutkijat ja arkkitehdit, purjevenetiedoista ja kanoottirakentamisesta kiinnostuneet, sukututkijat ja jopa maantieteen sekä musiikin tutkijat. Viime vuosina Urheiluarkisto on järjestänyt muutamien urheiluopistojen opiskelijoille kursseja sekä Urheiluarkiston että -kirjaston tiedonlähteiden merkityksestä liikunnanohjaajan ammatissa. Yhteistoimintaa opistojen kanssa jatketaan myös tulevana vuosina asiakaskunnan laajentamiseksi.

AIHEPIIREJÄ LOPUTTOMIIN

Urheiluarkistossa olevat henkilöarkistot sisältävät usein runsaasti tietoja, jotka eivät varsinaisesti liity urheiluun tai liikuntaan. Urheiluvaikuttajat ovat olleet monitoimimiehiä ja -naisia, ja vaikuttaneet monilla elämän alueilla.

Näkökulmia, aihepiirejä kuin myös faktatietoa löytyy varmasti muiltakin kuin valitsemiltani alueilta. Laajemmin käsittelen kriisiaikojen asiakirjoja, urheilupolitiikkaa henkilöhistorioineen, naistutkimuksen arkistoja sekä paikallishistorian asemaa Urheiluarkiston kokoelmissa.

KRIISIAIKOJEN ASIAKIRJAT JA URHEILUPOLITIikka HENKILÖHISTORIOINEEN

Suomen Valtakunnan Urheiluliiton arkistosta löytyy asiakirjoja nimikkeellä "Kirjeenvaihtoa kapinaan osallistumisen vuoksi eroitetuista seuroista ja jäsenistä sekä luetteloita vapaussotaan osallistuneista urheilijoista". Aineisto käsittää valtaosin suojeluskunta- ja SVUL:n piirien antamia vastauksia henkilö- ja seuraluetteloineen SVUL:n toimitusvaliokunnan kyselyyn "punakapinaan" osallistuneista seuroista. Vastausten joukkoon sisältyy myös Kainuun urheilupiirin johtokunnan sihteerin Urho Kekkosen antama selvitys aiheesta sekä SVUL:n hallituksen vuosi- ja syyskokouksen pöytäkirja (24.11.1918) puheenvuoroinen. Työväen Urheiluliiton historiankirjoittaja Seppo Hentilä on käsitellyt aihetta kirjassaan *"Suomen työläisurheilun historia I"*, mutta esimerkiksi paikallis- tai henkilöhistorijoitsijoille tai vuoden 1918 sotaa tutkiville löytynee käydystä kirjeenvaihdosta mielenkiintoista lisäaineistoa.

Tohtori ja naisliikuntajohtajan Kaarina Karin laajaan henkilöarkistoon sisältyy valokuvia hänen veljensä osallistumisesta jääkärikoulutukseen Saksassa, jotka kuvat täydentänevät Sota-arkistossa säilytetäviä laajempia kuva-arkistoja suomalaisten jääkärien vaiheista.

SVUL:n arkistoon sisältyy talvisodan aikaisia Suomen Urheiluliiton toimistopäällikkö Lauri Santalalle lähetettyjä yksityiskirjeitä sekä aakkosellinen leikekokoelma kaatuneista yleisurheilijoista. SVUL:n, Työväen Urheiluliiton ja Suomen Palloliiton järjestämien "Kaatuneitten urheilijain muistokilpailujen" (20–22.7.1940) järjestelytoimikunnan asiakirjat osallistuja- ja kilpailuohjelmiseen sekä tuloksineen löytyvät SVUL:n arkistosta.

Työväen Urheiluliiton, sen piirijärjestöjen ja joidenkin seurojen arkistoihin sisältyy 1930-luvun poliittista ilmapiiriä valaisevia työ-

läisurheiluseurojen erottamiseen ja lakkauttamiseen liittyviä kirjeitä, luetteloita ja muuta aineistoa.

Presidentti Kekkosen toiminnasta urheilijana ja urheilujohtajana löytyy asiakirjoja SVUL:n ja Suomen Urheiluliiton pöytäkirjoista ja kirjeistä sekä presidentti Svinhufvudin toiminnasta ampumaurheilun tukijana ja urheilijana tuloksineen Suomen Ampujainliiton arkistosta.

Urheilukirjastoon talletetun urheiluprofessori Helge Nygrénin kokoaman kirjaston lisäksi Urheiluarkistoon on siirretty hänen henkilöarkistonsa, joka sisältää hänen kirjallisen tuotantonsa käsikirjoituksia ja niihin käytettyä lähdeaineistoa. Joukkoon mahtuu myös 1980-luvulla työstetty julkaisematon käsikirjoitus "Viestin vaihtoa", joka käsittelee suomalais-neuvostoliittolaisia urheilusuhteita.

Terijoella syntyneen eversti Unto Huuhtasen julkaisematon käsikirjoitus (1977–1983) *"Liikuntakasvatus Suomen puolustusvoimissa jatkosodan aikana"* tarkastelee puolustusvoimissa 1918–1941 suoritetua liikuntakasvatusta, jatkosodan aikaista liikuntaa virkistys- ja viihdytysmuotona, liikuntakasvatuksen organisoitumista päämajan koulutusosaston toiminta-alueeksi, harrastettuja lajeja, kilpailuja ja kuntoliikuntaa, henkilöhistoriaa sekä kilpaurheilun ja liikunnan vaikutuksia sotilaskuntoon. Käsikirjoituksen lähdemateriaalina on käytetty Sota-arkiston asiakirjoja, rintama- ja urheilulehtiä, haastatteluja, urheilukirjallisuutta ja tekijän henkilökohtaisia tietoja. Tutkimusta on kopioitu sekä puolustusvoimien virkakäyttöön puolustusvoimien eräisiin laitoksiin että tutkijakäyttöön Suomen Urheilumuseoon, josta se on siirretty arkiston luetteloihin ja valvontaan (otteita käsikirjoituksen johdanto-osasta). Käsikirjoitus käsittää 6 koteloa aineistoa ja on ollut varsin käytetty materiaali sekä luovutetun alueen että myös sota-ajan tutkimukselle.

SUOJELUSKUNTAJÄRJESTÖN JA PARTIOLIIKKEEN ASIAKIRJAT

Suomen Suojeluskuntajärjestön asiakirjat (0,42 hyllymetriä, 9 koteloa) koostuvat piirien urheilu- ja sotilasohjaajien neuvottelukokouksien pöytäkirjoista vuosilta 1920–37, hiihtomestaruus-, pesäpallo- ja sotilaskilpailujen ja voimistelujuhlien tuloksista sekä luokkahiihtäjien ja mestarimerkkien saaneiden luetteloista vuosilta 1923–39. Asiakir-

joja on myös suojeluskuntien urheilutoiminnan alkuvaiheista. Arkistoon sisältyy suojeluskuntien sotilasotteluratojen, urheilukenttien ja hyppymäkien piirustuksia 1920–30-luvulta sekä tilastoja suojeluskuntien urheilukenttien ja hyppymäkien määristä, osakkeista, hinnoista ja valtionavustuksista paikkakunnittain.

Henkilöarkistoista mainittakoon myös urheilun monitoimimiehen Yrjö Johannes Lumion (s. 1896) arkistoon sisältyvät lyijykynäpiirroksiset suojeluskuntien urheilupuvuista maa- ja paikkakunnittain.

SVUL:n Itä-Karjalan piiriin kuuluneen suojeluskuntaseuraksi perustetun Kurkijoen Piiskan ja sen alaosastojen vaiheita Karjalan Kurkijoelta SVUL:n Varsinais-Suomen piirin urheiluseuraksi voi seurata kyseisen seuran asiakirjoista. Arkistoaineistosta selviää seuran ja suojeluskunnan läheiset suhteet mm. urheilukenttää Kurkijolle rakennettaessa. Poliittisen suunnan muutos sodan jälkeen näkyy jälleen asiakirja-aineistossa. Pöytyän Työväen Yhdistys siirrätti seuran painimatot pois työväentalon tiloista, koska "seuran toiminta talolla oli kielletty" ja vaikeutti seuran järjestämää näytelmätoimintaa.

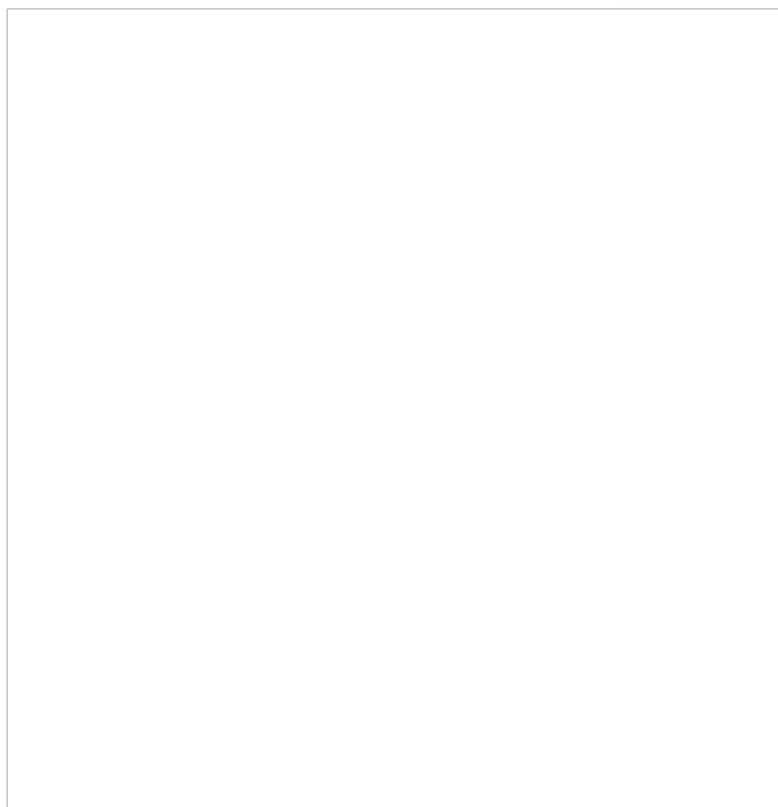
Suojeluskuntien osuudesta Suomen Ampujainliiton järjestämiin MM-kilpailuihin vuonna 1937 löytyy asiakirjoja Suomen Ampujainliiton arkistosta. Muutoinkin ammunnan MM-kilpailujen koko järjestelytoimikunnan kokoama arkisto pöytäkirjoineen, osallistujineen, lehtikirjoituksineen pienempiä yksityiskohtia myöten on Suomen Ampujainliiton yhteydessä talletettu Urheiluarkistoon. Liiton vuonna 1994 julkaisema järjestöhistoriikki *"Urheiluammunta Suomessa - 75 tulosten vuotta 1919-1994"* käsittelee tapahtumaa suppeasti, joten erillisenä aiheena yleisömenestyksenä kuvatut, juuri ennen sodan alkua järjestetyt kilpailut, joiden avajaisiin osallistuivat Suomen presidentistä Svinhufvud, Kallio ja Mannerheim, voisi tarjota aiheita ja aineistoa esimerkiksi historianopiskelijan opinnäytteeksi.

Partioliikkeen asiakirjoja sisältyy runsaasti kouluneuvos Anni Collanin henkilöarkistoon. Anni Collan toimi Suomen Partiotyttöliiton johtajana vuosina 1924–41 sekä Partiotyttöjen maailmankomitean jäsenenä vuosina 1932–38. Collan kokosi mittavan lehtileikekokoelman, johon sisältyy partioaiheisia leikkeitä 17 sidosta vuosilta 1910–56, kotimaisia ja ulkomaisia partioliikettä koskevia kirjeitä, puheita, kirjoituksia ja muita asiakirjoja, ulkomaisia ohjekirjoja, sääntöjä, esitteitä ja muita painotuotteita. Collan laati myös tutkielmaa par-

tioliikkeen perustajan Robert Baden-Powellin piirroksista, joka aineisto myös sisältyy Collanin arkistoon.

NAISLIIKUNNAN JA -URHEILUN ARKISTOT

Suomen Urheilukirjaston perustajan ja pitkäaikaisen kirjastonhoitajan, kouluneuvos Anni Collanin (1876–1962) kokoamat asiakirjat, kirjenvaihto sekä laaja lehtileikekokoelma eri liikunta- ja urheilulajeittain on eräs keskeinen naistutkimukseenkin liittyvä lähdemateriaali. Collanin arkisto antaa mainion käsityksen ja paljon tietoa naisliikunnan ja partioliikkeen monitoiminaisen Anni Collanin urasta voimistelunopettajana eri kouluissa, kouluhallituksen tarkastajan toimesta vuosilta 1919–45 sekä toiminnasta Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton puheenjohtajana 1917–21. Anni Collan oli mukana perustamassa myös muita naisliikuntajärjestöjä, mm. Helsingin Naisvoimistelijat, jonka puheenjohtajana hän toimi vuosina 1905–17 ja josta järjestöstä löytyy asiakirjoja Collanin henkilöarkistosta. Myös edellä mainituista Suomen Tyttöpartioliitosta ja Suomen Urheilukirjaston alkuvaiheista löytyy mielenkiintoista toistaiseksi julkaisematonta materiaalia. Collanin virkauran päätyttyä asiakirjat jäivät Suomen Urheilumuseosäätiön haltuun. Kun Urheiluarkisto vuonna 1985 perustettiin aineisto koottiin yhteen, järjestettiin ja luetteloiitiin asiakaskäyttöön. Aineistoa täydentää Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton arkisto, jota vuodesta 1986 on useammassa erässä siirretty Urheiluarkiston tiloihin. Molemmat arkistot ulottuvat viime vuosisadalle asti. Liikuntakasvatusliiton järjestöpöytäkirjoista ja toimintakertomuksista Urheiluarkistossa uusimmat ajoittuvat vuoteen 1993. Edellä mainittuja Collanin ja SNLL:n arkistoja täydentää vielä maamme ensimmäisen naisvoimisteluseuran "Gymnastikföreningen (för Fruntimmer) i Helsingfors", jonka jäsenluettelot alkavat järjestön perustamisvuodesta 1876 lähtien. Muut asiakirjat ajoittuvat vuosisadan molemmiin puoliin.

"Mitä miehet ajattelevat Tanhuvaarasta?" (Kuva: Anni Collanin lehtileikekokoelma, Suomen Urheiluarkisto)

Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton ja sen ruotsinkielisen järjestön naisjohtajien arkistoja on varsin kiitettävästi lahjoitettu Urheiluarkistoon viimeisen kymmenen vuoden aikana. Voimistelunopettaja, koulu-neuvos Elli Björksténin asiakirjoja, elämäkertatietoja, kirjoituksia, valokuvia ja painotuotteita on vuosilta 1887–1947. Björksténin asiakirjoja oli jo Suomen Urheilumuseosäätiön tiloissa ennen arkiston perustamista. Täydennyksiä lahjoitti ruotsinkielinen naisvoimistelujärjestö Finlands Svenska (Kvinno)Gymnastikförbund, jonka järjestöarkisto siirrettiin vuonna 1990 Urheiluarkistoon. Tämän järjestön asiakirjoista löytyy muidenkin ruotsinkielisten naisvaikuttajien ja voimistelijoiden asiakirjoja, mm. kertomuksia Tukholman Olympialaisista 1912, voimistelujuhlista Pohjoismaissa sekä henkilötietoja mm.

järjestön kokoamassa laajassa lehtileikekokoelmassa vuosilta 1898–1985. Aineistot kuvaavat hyvin ruotsinkielisen naisvoimistelun historiaa viime vuosisadalta viime vuosikymmeniin.

Naisten Liikuntakasvatusliiton puheenjohtajana vuosina 1921–1954 toimineen tohtori Kaarina Karin laajaan arkistoon sisältyy mm. kirjeenvaihtoa, hänen radiossa pitämiään esitelmää, puheita ja kirjoituksia, voimisteluun ja opetustoimeen liittyviä asiakirjoja sekä laaja valokuva- ja postikorttikokoelma. Kaarina Kari osallistui, organisoï ja kuvasti Liikuntakasvatusliiton naisten 1930-luvulla aloittamia hiihtoretkeä Lapin tuntureille sekä myöhemmällä iällään kehitti eläkeiässä oleville naisille ns. kumivannevoimistelun, josta myös löytyy asiakirja-aineistoa. Kaarina Karin johdolla Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton naiset osallistuivat Berliinin Olympialaisiin vuonna 1936, josta löytyy valokuva-aineistoa. Kaarina Karin arkiston lahjoitti Urheiluarkistoon Kaarina Kari-säätiö sekä osan materiaalia Kaarina Karin pitkäaikainen taloudenhoitaja Alma Järvinen.

Naisten Liikuntakasvatusliiton puheenjohtajien arkistoja täydentää elokuvaohjaaja Risto Orkon vuonna 1993 lahjoittama Liisa Orkon (SNLL:n puheenjohtaja 1954–80) arkisto. Liisa Orko piti eriaiheisia naisvoimisteluun ja Naisten Liikuntakasvatusliiton toimintaan liittyviä leike- ja valokuvakirjoja. Liisa Orko säilytti myös Liikuntakasvatusliittoa edustamiensa kansainvälisten järjestöjen papereita, joten voi sanoa, että tietoa SNLL:n kansainvälisestä toiminnasta löytyy pitkälti Liisa Orkon henkilöarkistosta. Lisäksi Liisa Orko oli maamme vauva- ja lapsivoimistelun uranuurtajia. Hän kokosi aiheesta aineistoa, kirjoitti ja esitelmöi sekä kuvasi omia lapsiaan vauva- ja kasvuikäisinä oppaiden ja lehtikirjoitustensa malleina.

Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton hallintoelimissä toimineen voimistelunopettaja Helmi Saarenpään arkistoon sisältyy SNLL:n aineistoa sekä Terijoen ja Salpausselän Naisvoimistelijoiden asiakirjoja ja valokuvia. Tanhuvaaran Urheiluopiston perustajan Lilli Vuorelan arkistosta löytyy opiston perustamiseen, rakentamiseen ja rahoitukseen liittyviä asiakirjoja. Naisvoimistelun historiaa sisältyy lisäksi AKA-VA:n alaisen ammattijärjestön Suomen Liikunnanopettajain Liiton (ent. Suomen Voimistelunopettajaliitto) arkistoon vuosilta 1912–1979 sekä Suomen Voimistelunopettajataryhdistyksen arkistoon vuosilta 1912–1944. Lisäksi Urheiluarkistoon on lahjoitettu asiakirjamääriltään pienempiä voimistelunopettajien ja naisvoimisteluseurojen arkistoja.

Työväen Urheiluliiton naisjaoston pöytäkirjat ja julkaisut sekä TUL:n piirijärjestöjen naisjaostojen asiakirjat, eräiden TUL:n seurojen naisjaostot, esimerkkinä Helsingin Jyryn aineistot sekä yksityishenkilöiden arkistoista mm. Helsingin Jyryn aktiivien Tuulikki Sulanderin ja Mirjam Lintusen kokoamat asiakirjat kuvaavat Työväen Urheiluliiton naistoimintaa. Järjestöjen asiakirjakertymistä ja keskusteluista naisaktiivien kanssa voisi päätellä, että naisjaostot ovat hoitaneet "oman tonttinsa" varsin itsenäisesti ja säilyttäneet papereitaan muissa paikoissa kuin järjestön muu arkistoaineisto. Niinpä valitettavasti osa naistoiminnan asiakirjoja on päässyt katoamaan arkistovastaavan kuoltua. Joissakin tapauksissa naisjaoston aktiivijäsenten säilyttämät paperit ovat "unohtuneet" järjestöhistorioitsijan ulottumattomiin tai historiankirjoittaja ei ole itse osannut "hakeutua" kyseisen materiaalin pariin. Toisaalta löytyy myös esimerkkejä tapauksista, joissa naistoiminnan asiakirja-aineisto on tallessa, mutta järjestön muu materiaali kadoksissa. Työväen Urheiluliitto käynnisti naistoimintansa 75-vuotisjuhluvuonna kampanjan, jonka tarkoituksena on koota Urheiluarkiston kanssa TUL:n naistoiminnan perinnettä matrikkeli- ja haastattelumuodossa. Aineistoa voi myöhemmin hyödyntää TUL:n naisaktiivien historian kirjoittamisessa. Kampanja jatkuu kuluvana vuonna ja talteen on tarkoitus saada "kadoksissa" olevaa järjestö- ja henkilöarkistoa-ineistoa kuin myös esineellistä materiaalia.

NAISURHEILIJOIDEN ARKISTOT

Naisvoimisteluun liittyvien arkistojen lisäksi löytyy erään 1920–1930-lukujen menestyksellisemmän tennispelaajamme Karin Anita Brunoun arkisto. Anita Brunou voitti vuosien 1919–1937 välisenä aikana Suomen mestaruuden kymmenen kertaa sekä 11 kertaa nelin- ja yhdeksän kertaa sekanelinpelin. Anita Brunoun arkistosta löytyvät Suomen mestaruuskilpailujen ja juhlaotteluiden kilpailuohjelmat tuloksineen, jotka puuttuvat osin tuhoutuneesta Suomen Tennisliiton arkistosta. Anita Brunou säilytti myös laajaa kilpailuohjelmakokoelmaa, lehtileikkeitä, kirjoituksia ja valokuvia vuosilta 1914–1982. Anita Brunoun päiväkirjat lehtileikkeineen ja piirroksineen ovat varsin piristävää luettavaa. Kuvissa esiintyy vuosisadan alkupuolen tennis-tähtiämme usein iloisissakin pelin ulkopuolisissa merkeissä.

Toinen mielenkiintoinen naisurheilijan kokoama arkisto on pariluisteliija Ludovika Jakobssonin. Hän voitti miehensä Walter Jakobssonin kanssa lukuisia Suomen mestaruuksia, maailmanmestaruuden vuosina 1911, 1914 ja 1923 sekä Antwerpenin Olympiamestaruuden vuonna 1920. Arkistoon sisältyy kirjeenvaihtoa sekä monipuolinen lehtileikekokoelma (1913–1963), johon Ludovika Jakobsson on liittänyt mm. vanhoja koti- ja ulkomaisia kilpailu- ja juhlaohjelmia, kirjeitä, postikortteja, kuvia ja lehtileikkeitä sekä Jakobssonien omasta urasta että heidän lukuisista kilpakumppaneistaan. Arkistoon on liitetty myös Erkki Valan vuonna 1968 tekemä Ludovika Jakobssonin haastattelu (56 s., julkaisematon), jonka pohjalta Erkki Valan piti kirjoittaa Ludovika Jakobssonin muistelmat. Ludovika Jakobsson kertoo omista ja Walter Jakobssonin sekä muiden vuosisadan vaihteen taitoluistelijoiden taustoista, eri kilpailuista urheilupaikkoineen mm. seuraavasti:

"Ensimmäisen kerran kävin Suomessa jo vuonna 1910. Walter ja minä annoimme silloin taitoluistelunäytöksiä eri paikoissa ja osallistuimme Pietarissa kansainvälisiin kilpailuihin Berliinin luistinklubin edustajina. Tuo Pietarin vierailu onkin jäänyt erikoisesti mieleeni, sillä venäläiset olivat kaunoluistelusta yhtä innostuneita kuin baletista. Muistan aina, miten keisarin adjutantti, ruhtinas M. onnitteli minua näytöksen jälkeen, suuteli molemmille poskille ja sanoi, että kaunoluistelu on vielä kauniimpaa kuin baletti. Kilpailut pidettiin luonnonradalla ruhtinas Jusupovin puutarhassa. Kilpailujen jälkeen pidettiin juhlat, joissa shampanja virtasi. Minulle ojennettiin kunniapalkintona komea maljakko, jota puolijalokivet koristivat".

Nadja Franckia, josta Ludovika Jakobssonin lehtileikekokoelmasta löytyy lukuisia kirjoituksia, kuvia ja muuta aineistoa, Ludovika muistelee seuraavasti:

"Tutustuin useihin Helsingin Luistinklubin tunnettuihin jäseniin. Eräs näistä oli Nadja Antipin-Franck, joka vuosisadan vaihteessa oli ollut kansainvälisesti tunnettu kaunoluistelun edustaja. Nadja Franck matkusti miehensä kuoleman jälkeen Pariisiin, jonka jääpalatsissa hän esiintyi samoihin aikoihin kuin Aino Ackté lauloi Pariisin Suuressa Oopperassa. Rouva Franck oli silloin ammattilainen luistelijain

joukossa, ja hänen tehtävänään oli antaa näytöksiä taitoluistelussa ja opettaa nousevia kykyjä".

Ludovika Jakobssonin ja hänen urheiluseuransa Helsingfors Skridskoklubbin sekä lukuisten taitoluistelijoiden kuvaa ja muuta taitoluistelun historiaa täydentää johtaja Aarne Ellilän kokoama julkaisematon Suomen taitoluistelun historia-aineisto (8 koteloä) valokuvineen.

Naisyleisurheilua edustaa vuonna 1932 perustetun Helsingin Naisurheilijoiden arkisto, johon sisältyy myös SVUL:n Naisten Urheilun Keskustoimikunnan, SVUL:n Helsingin piirin naisjaoston ja Suomen Urheiluliiton naisvaliokunnan pöytäkirjoja, sääntöjä, 1920- ja 30-vuotisjuhlien historiikit, juhliin, tapahtumiin ja kilpailuihin liittyviä asiakirjoja sekä jäsenluetteloita. Arkistoa täydentää SVUL:n arkistossa oleva SVUL:n Naisten Urheilun Keskustoimikunnan arkisto vuosilta 1948-1962 sekä Helsingin Naisurheilijain arkiston lahjoittajan ja seuran puheenjohtajan (pj. 1936-38, 1941-48) Lempi Hartikan lahjoittamat asiakirjat.

Vuonna 1994 julkaistu naistutkimusarkistoja kartoittava teos "*Naisia, asiakirjoja, arkistoja*" (Tampere 1994) antaa perustiedot Urheiluarkistoon ennen vuotta 1993 lahjoitetuista naisliikunnan ja urheilun arkistoista. Urheiluarkistoon on sijoitettu myös tiedot Suomen Urheilumuseon perinnekeräämiseen liittyvistä naisten muistelma- ja haastatteluvastauksista vuosilta 1985-88.

PAIKALLISHISTORIAA

Seurojen asiakirjat sekä lukuisat painamattomat ja painetut historiikit, joita useinkaan ei löydy kirjastoista, tarjoavat paikallishistorioitsijoille oivallista materiaalia paikkakunnan urheilu- ja liikuntaelämästä. On ollut havaittavissa, että laajoissakin paikallishistorioissa urheiluelämä kuitataan lyhyellä toteamuksella urheiluseuran tai seurojen perustamisesta, mutta tarkempi selvitys liikuntatoiminnasta ja sen aktiiveista on jäänyt tekemättä. Seura-arkistoihin sisältyy tietoa mm. urheilupaikka-, kenttä- ja ratahankkeista ja muusta urheilupaikkarakentamisesta sekä seurojen harjoittamasta taloudellisesta toiminnasta kioskineen, bingoineen ja ravintoloinen.

Maamme vanhimmat seurat ovat olleet lähinnä purjehdus- ja metsästysseuroja. Suomen Metsästysmuseum Riihimäellä on kerännyt ja jatkossakin tallentaa metsästysseurojen (tällä hetkellä on tallessa 19 laajempaa seura-arkistoa) ja metsästyksen liittyvien yksityishenkilöiden arkistot tiloihinsa. Metsästysmuseumilla on myös laaja kirjasto, josta löytyy lisätietoa seurojen vaiheista. Museon arkistokokonaisuudet on pitkälti luetteloitu ja asiakkaiden käytettävissä arkistojen lainakäytäntöjen mukaisesti. Seurojen maanvuokra-asiakirjat karttoineen ja metsästysmajapiirustuksineen, seurojen historiikit ja valokuvat ovat osa paikallishistorian lähdemateriaalia.

Urheiluarkistossa olevista purjehdusseuroista Suomalaisen Pursiseuran arkistosta (asiakirjat vuosilta 1913–78) löytyy pöytäkirjojen ja muiden hallinnollisten asiakirjojen lisäksi Helsingin rantarakentamisen historiaa koskevia Sirpale- ja Nihtisaarten rakennuspiirustuksia ja piirroksia. Seuran toimihenkilöiden lisäksi luonnos- ja piirrosaineistoa on lahjoittanut arkkitehti Esko Lehesmaa. Arkistoon sisältyy myös lukuisia selvityksiä ja piirustuksia edesmenneistä ja nykyisistä saarilla olleista ja olevista rakennuksista ja venesatamista. Helsingin rantojen ja saarten historiaa edustaa vielä vanhemman vuonna 1899 perustetun Helsingfors Segelklubbin asiakirjat vuosilta 1898–1986 sekä vuonna 1922 perustetun Suomenlinnan Särkän saarella kerhoravintolaa pitäneen pursiseura Merenkävijöiden asiakirjat piirustuksineen ja kuvineen. Maineikkaan vuonna 1861 perustetun pursiseuran Nyländska Jaktklubbenin ja lukuisten muiden pursiseurojen vuosikirjoja, historiikkeja ja muuta aineistoa sisältyy satamakapteeni, kamreeri Harald Alftanin henkilöarkistoon.

Myös melontaseurojen vajoista Urheiluarkistoon siirretyt vuonna 1925 perustetun Helsingin Kanoottiklubin ja vuonna 1932 perustetun Merimelojien arkistot sisältävät paikallishistoriaa. Merimelojien retkimelajat kilpailivat päiväkirjojensa paremmuudesta. Arkistossa on tallessa lukuisten melojien kertomuksia melontareittien varrella olevista paikkakunnista karttoineen ja valokuvineen Viipuria myöten. Päiväkirjoja laadittiin aina vuodesta 1932 lähtien. Henkilöarkistoista pitkäaikaisen ja ahkeran retkimelonnin uranuurtajan Aarne Aron pikkutarkasti ja huolella laaditut kertomukset, piirrettyine karttoineen ja valokuvineen, valottavat monen paikkakunnan historiaa vuosina 1935–70. Maamme vanhimpiin urheiluseuroihin kuuluvan Helsingfors Skridskoklubbin (HSK) sekä Helsingin Ponnistuksen arkistoista löytyy

myös edellä kuvattua paikallishistoriallista tietoa samoin kuin lukuis-
ten uudempienkin urheiluseurojen arkistoista.

Helsingin Olympiastadionin ensimmäisiin piirustuskilpailuihin ja peruskiven laskemiseen liittyvät asiakirjat sisältyvät Stadion-säätiön laajaan arkistoon. Arkistosta löytyvät myös moniin korjaus- ja lisärakennusvaiheisiin sekä teknisiin laitteisiin, kenttään ja katsomoon liittyvää asiakirja-aineistoa. Helsingin Olympialaisten aikana rakennettiin runsaasti eri lajien urheilupaikkoja ja majoitustiloja Helsingin alueella. Näistäkin rakennusvaiheista löytyy asiakirja- ja valokuva-aineistoa kyseisestä arkistosta. Vuonna 1991 aloitetusta laajasta muutostyöstä laati Museoviraston rakennushistorian osaston tutkija Hilkka Högström vuonna 1993 tutkimuksen Olympiastadionin eri rakennusvaiheista. Högström kartoitti samalla säätiön laajan piirustuskokoelman, jota ei oltu luetteloitu Urheiluarkiston järjestämään Stadion-säätiön arkistoon. Piirustukset ovat valtaosin edelleen Stadion-säätiön hallussa. Högströmin tutkimuksesta ilmenee, että säätiön asiakirja-aineistoa löytyy Urheiluarkistosta sekä järjestettynä ja luetteloituna että myöhemmin luovutettu aineisto järjestämättömänä. Suomen Urheilumuseossa on lisäksi valokuva-aineistoa. Arkkitehti Lindegrenin originaalipiirustukset stadionin alkuvaiheista sekä valokuvia säilytetään Suomen Rakennustaiteen museossa. Tutkija Högström toteaa esipuheessaan:

"Voi sanoa, että arkistot ovat pökörryttävän laajat ja niiden avulla voisi ehkä rekonstruoida stadionin 60-vuotiset vaiheet lähes päivälleen".

Tutkimus on Urheiluarkistossa asiakkaiden käytettävissä. Lisäksi Työväen Urheiluliiton urheilija ja toimihenkilö Väinö Koivula on kerännyt Helsingin kunnallishallinnon ja valtuuston vuosikertomuksista koosteen Helsingin urheilupaikoista viime vuosisadalta lähtien. Aineistoa säilytetään Väinö Koivulan yksityisarkistossa.

LUOVUTETUN KARJALAN ALUEIDEN ARKISTOT

Suomen Urheilumuseosäätiön julkaisemana ilmestyi kuluvana vuonna toimittaja Antti O. Arposen teos *"Luovutetun Karjalan Urheilu"*. Teoksen esipuheessa tekijä mainitsee löytäneensä maastamme ainoas-

taan 7 luovutetun Karjalan urheiluseuran arkistot, vaikka alueella toimi yli 250 rekisteröityä seuraa. Urheiluarkistossa on näistä Enson Naisvoimistelijoiden asiakirjat vuosilta 1923–1950, Käkisalmen Palloilijoiden arkisto vuosilta 1931–1941 sekä suojeluskuntaseura Kurkijoen Piiskan arkisto vuosilta 1927–1955. Lisäksi luovutetun Karjalan urheiluseurojen aineistoa sisältyy Työväen Urheiluliiton asiakirjoihin. Tämä aineisto koostuu lähinnä muutamista kirjeistä ja rekisteripapereista sekä TUL:n ja SVUL:n Viipurin piirien toimintakertomuksista. Työväen Urheiluliiton vuonna 1982–1983 järjestämään perinnekeruukilpailuun, jota aineistoa säilytetään TUL:n arkistossa, sisältyy joidenkin henkilöiden muistelmia Karjalan urheiluseuroista, mm. Sortavalan Ponnistuksesta.

Antti O. Arposen yksityisarkistoon on talletettu teoksen laajempi käsikirjoitusversio seura- ja urheilijaluetteloihin sekä mielenkiintoinen kirjeenvaihto elossa olevien karjalaisten urheilijoiden kanssa. Materiaaliin sisältyy myös julkaisematonta tietoa alueen urheiluseuroista. Henkilöarkistoista mainittakoon lisäksi Lilli Vuorelan, Helmi Saarenpään, Toivo Ahjopalon, Carl Poppiuksen ja Unto Huuhtasen arkistot sekä Viipuriin rakennetun Tanhuvaaran Urheiluopiston asiakirjat.

TAIDETTA JA KANSANPERINNETTÄ

Urheiluarkiston asiakirjoihin sisältyy myös taidetta, kulttuuria ja kansanperinnettä. Poika- ja tyttöurheiluliiton eli SVUL:n Nuorten arkistosta löytyivät Akseli Gallen-Kallelan piirtämät SVUL:n merkkiluonnokset, joita säilytetään Suomen Urheilumuseossa. Partioliikkeen perustajan Lordi Baden-Powellin piirrokset sisältyvät Anni Collanin yksityiskokoelmaan. Urheiluseurojen käsinlaaditut ja piirretyt seura-lehdet ovat nekin eräänlaista kansantaidetta.

Valtion Urheilu- ja Voimistelulautakunta järjesti Anni Collanin aloitteesta ja organisoimana vuosina 1934–1935 kansantänhu- ja laululeikkikeräyksen. Aiemmin vuonna 1926 Kouluhallituksen ja Suomalaisen Kirjallisuuden seuran kansakoulujen yläluokille järjestämän leikkien keräyskilpailun vastaukset sisältyvät myös Urheiluarkiston kokoelmiin. Lisäksi järjestettiin 1930-luvulla "Suuri suksi-keräys" sekä "Suomen urheilumuistot talteen" -keräys. Aineistoihin

sisältyvät keräysten tulokset sekä järjestelyihin liittyvä materiaali. Urheilumuseon perustajan Toivo Okkolan arkistoon sisältyy hänen muistiinpanonsa vuodelta 1923 vienankarjalaisesta kansanperinteestä "Leikkejä ja urheilua". Suomen Urheilun Historian Toimituskunta perustettiin 1940-luvulla kirjoittamaan maamme urheiluhistoriaa. Klaus U. Suomela sai ensimmäisen osan Suomen urheilun historiasta valmiiksi. Toista julkaisematonta osaa säilytetään käsikirjoituksena Urheiluarkistossa olevan Toimituskunnan arkistossa.

Naisvoimisteluseuroista vanhin Gymnastikföreningen för Fruntimmer i Helsingfors, ruotsinkielinen lajiliitto Finlands Svenska Gymnastikförbund (FSG), Työväen Urheiluliitto ja Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto ovat tallentaneet laajat määrät voimistelunäytöksiin sisältyneitä sävellyksiä ja nuotteja. Pienempiä määriä sisältyy myös muihin järjestö- ja henkilöarkistoihin sekä Urheilumuseon kokoelmiin. Esimerkiksi TUL:n vanhoja nuotteja ja voimisteluohjelmia käyttävät erityisesti urheiluseurat nykyisissä vuosijuhlissaan. Aineistot ovat toistaiseksi osittain järjestämättä mm. sen vuoksi, että eräät järjestöt ovat vielä luvanneet toimittaa täydennyksiä nuotteihin ja ohjelmiin. Ihannetilanne olisi, jos näytöksen ohjelman lisäksi löytyisi vaivatta myös nuotit ja mahdolliset erityyppiset äänitteet. Kuitenkin vaikuttaa siltä, että vuosien varrella kokonaisuudet ovat hajonneet ja osa materiaalista on täysin kadonnut. Äänitteitä sisältyy myös Urheilumuseoon tehtyihin lahjoituksiin. Eräät Urheiluarkiston nuotteja tutkineet asiakkaat ovat arvelleet, että kyseisiä sävellyksiä ei löydy Urheiluarkiston ulkopuolelta ja että säveltäjittäin tulisi kartoittaa heidän laaja liikuntamusiikin tuotantonsa.

LUKUISAT KUNTOLIIKUNTAJÄRJESTÖT

Kuntotoimisto on maamme lukuisia kuntoliikuntajärjestöjä yhdistäneenä organisaation mielenkiintoinen ilmiö. Vuosina 1971–1982 toimineen kuntourheilujärjestöjen yhteisen palvelutoimiston arkisto sisältää runsaasti tietoa kyseisten vuosikymmenien liikuntatapahtumista; mm. kansanhiihtojen historia 1940-luvulta lähtien; UKK-hiihtojen kirjeet, tiedotteet, tarrat ja valokuvat mm. presidentti Kekkosesta ja hiihtoihin liittyvistä tapahtumista. Arkistoon sisältyy lisäksi koulujen, työpaikko-

jen, kuntien läänien urheilulautakuntien asiakirjoja sekä eduskunnan liikuntatapahtumien aineistoa valokuvineen.

Urheiluarkistossa voi perehtyä myös Kansanurheilun Keskusliiton (KUK), Kuntoliikunnan Keskusliiton (KLK) sekä Suomen Kuntourheiluliiton pöytäkirjoihin, toimintakertomuksiin ja muihin asiakirjoihin. Vuonna 1973 perustetun Työväen Kuntoliiton arkistoa ei toistaiseksi ole siirretty Urheiluarkistoon. Järjestön lähettämiä tiedotteita, toimintakertomuksia, lehtiä ja muita painotuotteita on Työväen Urheiluliiton piireille saapuneista asiakirjoista koottu omaksi kokonaisuudekseen. Maamme vanhimman vuonna 1938 perustetun kuntoliikuntajärjestön Suomen Ladun arkistoa säilytetään toistaiseksi järjestön omissa tiloissa. Joitakin painotuotteita löytyy myös Urheiluarkistosta. Urheilukirjastossa on liiton julkaisema "Latu ja polku"-lehti.

MITA AIHEPIIREJÄ

Lajiliittojen kuin muidenkin isompien järjestöjen eri maiden kanssa käymä kirjeenvaihto kuin myös joidenkin yksityishenkilöiden arkistot tarjoavat monenlaista tutkimusmateriaalia. Lähes jokaisen lajiliiton arkistoon sisältyy kansainvälistä ja pohjoismaista kirjeenvaihtoa. Määrällisesti huomattavia aineistoja sisältyy mm. Suomen Palloliiton ja Purjehtijaliiton arkistoihin. Jälkimmäisen arkiston kansainvälisiä ja erityisesti pohjoismaisia aineistoja täydentää vielä kamreeri Harald Alftanin yksityisarkisto lehtileike- ja painotuotekokoelmineen. Purjehtijaliiton puheenjohtajana vuosina 1951–1970 toimineen J. O. Söderhjelman arkistosta löytyy sekä pohjoismaista että kansainvälistä kirjeenvaihtoa, purjehduksen olympiatoimikunnan pöytäkirjoja ja muita asiakirjoja sekä purjehdukseen liittyviä eri maiden julkaisuja.

Monen yksityishenkilön arkistot ansioluetteloineen, puheineen ja kirjoituksineen, tarjoavat erinomaisen aineiston henkilöhistorioille. Esimerkiksi Anni Collanin laajasta elämäntyöstä ei ole laajempaa esitystä työstetty, vaikka arkistosta löytyisi jopa pohjatyönä laadittuja muistelmia Anni Collanin elämästä.

Lopuksi muistuttaisin, että Urheiluarkisto kokoaa jatkuvasti myös tulevaisuudessa uusia asiakirjoja ja asiakirjojen kokonaisuuksia tiloihinsa. Edellä valitsemani aihepiirit, joista aineistoa löytyy ovat ja

säilyvät. Kuitenkin jatkossa saattaa arkistolahjoituksiin sisältyä asiakirjoja, jotka antaisivat jälleen aiheen kertoa, mitä uutta arkistoista löytyy. Urheiluarkisto laatii vuosittain luettelon millaisia järjestö- ja henkilöarkistoja Urheiluarkistossa säilytetään, miltä vuosilta aineistot ovat ja paljonko niitä määrällisesti on. Niin kutsuttua yleisluetteloa voi tilata osoitteella: *Suomen Urheiluarkisto, Stadion, 00250 HELSINKI, puhelin (90)407 011 tai fax (90)409 232.*

" Takatöiden hiihtoreitti "

"Humulan" paikka helppo en muista,
Siit' luuletta voi antaa naksen luista,
Kun suuntaan vaan "oieni" -yösitornist "iiti",
Humunen leveä kalli itä.

Myös lännessä ladut se maantien oitis.
Kainiowestupikkoon Jollanmäen reitillä,
lillein ei siinä vie paljon 30-taitia,
Kain 20 minuuttia vain. Suomei väylä.

Jetko on matkustanut kauan kuin autan,
 Katuja käyden ja vierillä hiittäin,
 Niiken vanteen reikällä laita,
 Heon mukana ja malunneita.

Huom. Avannon oikea peikka on :

Tämä oli evonon pakouuoneen nainalla 9.1.-3.2.60.
Vaihdettu 3.2.60 oikeaan.

LANDE: YZJO LIMON ARKISTO